

جامعه اطلاعاتی

بررسی ابعاد و ویژگی‌ها

● افشین رزاقی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

قرن ۲۱ را سازمان یونسکو «عصر اینترنت» نامیده است. گسترش روز افزون دانش و صنایع الکترونیکی و مخابراتی منجر به ایجاد شبکه‌های اطلاعاتی و انفورماتیک شده است. از سوی دیگر سرعت دسترسی به اطلاعات از طریق سیستم‌های پیشرفته و پیچیده آن را به صورت یک کالای با ارزش درآورده است، کالایی که بر ابعاد توسعه یک جامعه و بر اقتصاد، سیاست و فرهنگ کشورها تأثیرگذار است. در این مقاله سعی شده است ابعاد و ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی به روشنی و دقیقاً بررسی شود.

امروزه در عصر فرا صنعتی یا پست مدرنیسم، کشورهای توسعه یافته با بهره‌گیری از اقشار متخصص و کارآمد و با صرف هزینه‌های فراوان توانسته‌اند فناوری‌های ارتباطی و مخابراتی را در اختیار خود قرار دهند.

در چنین شرایطی، جامعه اطلاعاتی (Information society) به منصفه ظهور می‌رسد و تسخیر فضا از طریق ماهواره‌ها محدودیت‌های مکانی و مرزبندی‌های سیاسی را در نورددیده است. نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای ارتباطی به ذخیره‌سازی اطلاعات و طبقه‌بندی داده‌ها و تجزیه و تحلیل‌های آماری و پردازش و انتقال داده‌ها می‌پردازند.

شبکه‌های وسیع فیبرنوری، تله کنفرانس، ماهواره و به طور کلی وسایل ارتباطی از راه دور اوضاع جهان را دگرگون کرده است. در چنین فضایی بزرگراه‌های اطلاعاتی به تکوین هر چه بیشتر آگاهی‌ها و دانش بشری می‌افزاید و در سراسر جهان اوضاع اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشورها را دگرگون ساخته است.

مفهوم جامع به سویه تأکید دارد، جامعه اطلاعاتی به ارتباطات دو سویه اهمیت می‌دهد و متمایل به گسترش اطلاعاتی، با مفهوم جامعه توده‌وار (Mass society) به کلی متفاوت است؛ در حالی که تأکید جامعه توده‌وار بر ارتباطات، علایق چند گانه و متعدد است. شاید بتوان گفت که به تعبیر دانیل بل جامعه اطلاعاتی در حکم نوعی گسترش مفهوم فراصنعتی است، با این تفاوت که در آن نقش فناوری اطلاعات بسیار توسعه‌یافته و عنصر اطلاعاتی مهم‌ترین عامل متحول‌کننده سازمان اجتماعی است.

محورهای مهم جامعه اطلاعاتی، بزرگراه‌های اطلاعاتی هستند. این بزرگراه‌ها که اینترنت یکی از نمونه‌های مهم در حال تکوین آن است، از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فضای تازه‌ای را برای انسان‌های معاصر ایجاد می‌کنند. این بزرگراه‌ها بر ارتباطات، آموزش، تفریح و رفاه مؤثرند و در حوزه‌های بسیاری آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای بشری را تحت تأثیر قرار خواهند داد.

تحلیلی بر مفهوم اطلاعات

واژه لاتین Information که در زبان فارسی معمولاً «اطلاعات» (به شکل جمع) ترجمه می‌شود، در ادبیات علمی غرب متعلق به چند دهه اخیر در قالب‌های موضوعی گوناگونی به کار رفته است که برخی از مشهورترین آنها عبارتند از: عصر اطلاعات، اقتصاد اطلاعات، مدیریت اطلاعات، سیاست اطلاعات، جامعه اطلاعاتی، فناوری اطلاعاتی و انتقال اطلاعاتی و جنگ اطلاعاتی.

بدون جریان اطلاعات می‌توان به سادگی تصور کرد که اموری مانند کسب و کار، آموزش و پرورش، تفریحات، مسافرت، ارتباطات، امور ملی و بین‌المللی همه در معرض آسیب و انهدام قرار می‌گیرند. در جوامع پیشرفته این آسیب‌دیدگی به مراتب بیشتر خواهد بود، چرا که وابستگی به نیروهای اطلاعاتی و فناوری ارتباطی شدیدتر است. اطلاعات همواره و در همه اعصار تاریخ و در میان تمامی انواع اجتماعات بشری از حیاتی‌ترین عناصر زندگی اجتماعی بوده است.

روابط اجتماعی که افراد می‌توانند بسازند و فناوری اطلاعاتی آنها مؤثر است و اینکه آنان چگونه از این فناوری استفاده کنند به نوبه خود بر روابط اجتماعی آنها تأثیر دارد، به ویژه آن روابطی که سازنده ساخت‌های اقتصادی، دینی، و حکومتی است. دگرگونی در چگونگی مشارکت در اطلاعات و نحوه دریافت آن هر دو بر ساخت‌های اجتماعی تأثیر گذارند. (محسنی، ۱۳۸۰: ۳۵)

تعریف عمومی از «جامعه اطلاعاتی» بر نوآوری چشمگیر فناوری تأکید می‌کند. تصور اصلی این است که موفقیت علمی در پردازش، ذخیره و انتقال اطلاعات، کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی را تقریباً به تمام گوشه و کنار جامعه گسترش داده است.

شکل‌های پیچیده‌تر این جاده فناورانه منتهی به «جامعه اطلاعاتی»، تا حدی به یکپارچگی و در کنار هم قرار گرفتن حوزه مخابرات و رایانه توجه می‌کنند. در این نمونه‌ها، استدلال بر روی این خطوط به پیش می‌رود. ارزانی قیمت فناوری‌های پردازش و ذخیره اطلاعات (یعنی رایانه‌ها) منجر به توزیع گسترده آنها شده است. یکی از حوزه‌های اصلی که تحت تأثیر قرار گرفته حوزه مخابرات، به ویژه مراکز سوئیچینگ است. این مراکز با رایانه‌ای شدن، به طور مؤثر با تحولات عمومی حوزه عملیات رایانه‌ای

همهانگ شده و همچنان به طرزی چشمگیرتر به بهبود و پیشرفت مدیریت و اشاعه اطلاعات سوق داده می‌شود. شاخه‌ای فرعی در اقتصاد تأسیس شده که به مسائل «اقتصاد اطلاعات» می‌پردازد. تأثیرات چشمگیری که شبکه‌های اطلاعاتی بر جای می‌گذارند بسیار وسیع است، خصوصاً آنکه زمان و مکان و محدودیت‌های جغرافیایی گسسته می‌شوند. جان گودارد، چهار عنصر مرتبط به هم را در گذار به «جامعه اطلاعاتی» شناسایی می‌کند:

اطلاعات در مقام «منبع اصلی استراتژیک» در حال تصاحب موقعیت مرکزی‌ای است که سازمان اقتصاد جهان به آن وابسته است. دنیای مدرن مستلزم هم‌ارایی توزیع جهانی تولید، برنامه‌ریزی در داخل دولت‌های مستقل و مابین آنها، و بازاریابی در سراسر قاره‌هاست. اطلاعات، محور این فعالیت‌ها گوناگون است، بنابراین اهمیت آن در جهان معاصر افزایش می‌یابد. این امر تا آنجا به پیش می‌رود که «مدیریت اطلاعات» دارای تناسبی استثنایی می‌شود و اینکه به عنوان حاصل کار، ما شاهد گسترش سریع حرفه‌های اطلاعاتی می‌شویم.

فناوری‌های یارانه‌ای و ارتباطی زیرساختی را ایجاد کرده‌اند که قادر است اطلاعات را پردازش و توزیع کند. فناوری‌ها این امکان را به وجود آورده‌اند که اطلاعات به مقیاس بی‌سابقه از نظر تاریخی مدیریت بشود، یعنی تسهیل تجارت فوری و «آنی» و نظارت بر امور اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سطح جهان.

با استفاده از رشد سریع و استثنایی «بخش اطلاعات قابل دادوستد» در اقتصاد، خدماتی مانند رسانه‌های جدید (برنامه‌های ماهواره‌ای، تلویزیون کابلی، ویدئو) و پایگاه‌های داده‌های پیوسته اطلاعات را در گستره وسیع از موضوع‌ها از معاملات بورس سهام، قیمت‌های کالاها، فهرست ثبت اختراعات و نوسانات ارز گرفته تا چکیده‌های مقالات مجلات علمی و فنی، تولید می‌کنند.

رشد اطلاعاتی شدن اقتصاد، یکپارچگی اقتصاد ملی و محلی را تسهیل می‌کند. به لطف پردازش و مبادله سریع و مؤثر اطلاعات، اقتصاد حقیقتاً جهانی شده، و همراه با این جهانی شدن محدودیت‌های مکانی تقلیل یافته است. اکنون شرکت‌ها می‌توانند راهبردهای جهانی برای تولید، ذخیره و توزیع کالاها و خدمات

ساختار جامعه شبکه‌ای و ارتباطات الکترونیک، زندگی اجتماعی و به ویژه زندگی خانوادگی را در معرض تحولات فراوان قرار داده است. با توجه به یک رابطه متقابل و تعامل که در پرتو فناوری اطلاعات در عرصه رفتارهای مصرف‌کننده‌ها به وجود آمده است، بسیاری از شیوه‌های زندگی و از جمله تقسیم جنسی کار در آستانه تحول قرار گرفته است

داشت که در آن تولید ارزش‌های اطلاعاتی مبدل به نیروی می‌شود که توسعه جامعه را شکل می‌دهد. همچنین استونیر از ظهور عصر جدیدی در جامعه غرب خبر داد، عصری که از دوره صنعتی متفاوت است. دانیل بل هر چند که علاقه چندانی به اصطلاح جامعه اطلاعاتی نداشت اما تلاش می‌کرد برای آن جایگاهی خاص در آنچه که جامعه فراصنعتی (Post industrial) نامیده بود مشخص نماید.

به اعتقاد ویلیام مارتین جامعه اطلاعاتی، جامعه‌ای است که در آن کیفیت زندگی، همانند چشم‌اندازهای تحول اجتماعی و توسعه اقتصادی، به میزان رو به تزایدی به اطلاعات و بهره‌برداری از آن وابسته است. در چنین جامعه‌ای استانداردهای زندگی، الگوی کار و فراغت، نظام آموزشی و بازار کار به میزان کاملاً محسوسی تحت‌الشعاع پیشرفت‌هایی قرار گرفته‌اند که در قلمرو اطلاعات و دانش‌ها روی داده است.

ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی شامل ویژگی‌های اقتصادی، فناوری، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است.

بخش اطلاعات اقتصادی امروزه از مهم‌ترین مباحث اطلاعات است. قلمرو اطلاعات در طول دهه اخیر تخصص‌های خود را توسعه داده و این تخصص‌ها در ساختار آموزش در تمام سطوح، اعم از آموزش‌های آکادمیک و شغلی و حرفه‌ای، نفوذی بسیار چشم‌گیر داشته است. امروزه برای بازارهای جهانی ادامه فعالیت بدون مدد گرفتن از قدرت رایانه‌ها و سیستم مخابرات امکان‌پذیر نیست. صنایع کارخانه‌ای مبتنی بر شبکه‌های جهانی گروه‌های مختلف مدیران، مهندسان و کارکنان خط تولید همانند بخش‌های مالی شرکت‌های بزرگ که در مبادلات خارجی فعالیت دارند نمی‌توانند خارج از شبکه‌های نوین اطلاعات و ارتباطات به فعالیت بپردازند. ثروتمندترین کشورهای امروز جهان آنهایی هستند که بیش از دیگران از ساختار نوین اطلاعات جهان بهره‌مندند.

جنبه فناوری از مهم‌ترین ابعاد جامعه اطلاعاتی به شمار می‌آید. همگرایی و پیوند رایانه و مخابرات از واقعیات معمولی

تدوین کنند، شرکت‌های مالی به طور مداوم در عملیات باشند، به سرعت پاسخ دهند، و کره زمین را زیر پا بگذارند. در حالی که زمان تجارت در طی فواصل، سنگین و کند بود، امروزه این امر با فناوری‌های رایانه‌ای ارتباطات می‌تواند به فوریت انجام شود.

تأثیر بسیار مهم دیگری که اطلاعات بر جامعه بر جای می‌گذارد، دگرگونی در الگوی مصرف زندگی روزانه است. فناوری‌های ویدیویی، کانال‌های ماهواره‌ای، آگهی‌های تجاری، موسیقی و اینترنت، فرهنگ جوامع را دستخوش تغییر می‌سازد. این تحولات که از طریق رد و بدل کردن اطلاعات و معاشرت‌های اجتماعی نیز امکان‌پذیر است، تغذیه، لباس و رفتار مردم را تحت تأثیر قرار داده است.

در عصر حاضر که انباشت اطلاعات و حجم وسیع آن منجر به انفجار اطلاعات شده است شاهد چرخش و ذخیره حجم عظیمی از اطلاعات در جامعه هستیم، دگرگونی‌های ساختاری این اطلاعات بر ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جامعه بر کسی پوشیده نیست و نمی‌توان آنها را انکار کرد. (محسنی، ۱۳۸۰: ۴۳۴۵)

در طول سال‌های دهه ۱۹۷۰ و اوائل دهه ۱۹۸۰، بیشتر پژوهشگران به تأثیرات رایانه توجه داشتند. پس از آن حدود دهه ۱۹۹۰ همه نگاه‌ها به سوی سیستم‌های ارتباطات از راه دور منتقل شد. در این دوران کشورهای صنعتی قدم‌های لازم را برای تقویت زیر ساخت‌های خود از نظر ارتباطات از راه دور برداشتند تا بتوانند از همه نظر با ضرورت‌های سیستم هماهنگ شوند. به عبارت دیگر همه نگاه‌ها متوجه شبکه‌های مناسب مخابراتی بود تا از این طریق انتقال سریع پرونده‌ها (فایل‌های) حجیم و اطلاعات تصویری امکان‌پذیر شود.

مفهوم جامع اطلاعاتی که در ابتدا در طول دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ مورد اشاره قرار گرفت. به ویژه از نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ به بعد به کرات استفاده شد. از اولین گروه نویسنده‌های این زمینه باید به ماسودا (Masuda) اشاره کرد که به انتقال احتمالی شرایطی توجه

زندگی در تمامی اجتماعات نوین است. نظام تصمیم‌گیری در بخش اعظمی از حوزه‌های واقع در جهان پیشرفته امروز به نظام‌های پیچیده فناوری اطلاعات و نرم افزارهای توانمند وابسته است. ویژگی دیگر جامعه اطلاعاتی جنبه اجتماعی آن است. ساختار جامعه شبکه‌ای و ارتباطات الکترونیک، زندگی اجتماعی و به ویژه زندگی خانوادگی را در معرض تحولات فراوان قرار داده است. با توجه به یک رابطه متقابل و تعامل که در پرتو فناوری اطلاعات در عرصه رفتارهای مصرف‌کننده‌ها به وجود آمده است، بسیاری از شیوه‌های زندگی و از جمله تقسیم جنسی کار در آستانه تحول قرار گرفته است و صور نوینی از تدارک کالاها و خدمات را ایجاد کرده است که نقش دو جنس در آن تعریف مجدد می‌شود.

جنبه سیاسی از دیگر ابعاد جامعه اطلاعاتی خصوصاً رأی‌گیری الکترونیک است که فقط در تعداد محدودی از کشورها به آن توجه می‌شود. شبکه‌های جهانی تلویزیونی، جهان را در آستانه تحولاتی قرار داده و پوشش کم و بیش خبری آتی را در تمام نقاط جهان تدارک دیده و امر شفافیت خبری را به یک واقعیت معمولی بدل کرده است.

ویژگی‌های فرهنگی جامعه اطلاعاتی شامل تحولاتی است که در پرتو فناوری اطلاعات به وقوع پیوسته است، تحولاتی عمیق که در ارزش‌های فرهنگی و آداب و رسوم ملت‌ها و اقوام ایجاد شده است و بازیابی و تشخیص هویت آنها را در عین حال با

دشواری‌های تازه‌ای مواجه می‌سازد. این تحولات دست کم در سطح کشورهای صنعتی غرب در برگیرنده انواع خاص غذاها، موسیقی، مد، حقوق و تکالیف اجتماعی، و به طور کلی یک شیوه زندگی خاص است و حضوری محسوس داشته است.

فناوری اطلاعات، دسترسی به اطلاعات را هم تسهیل نموده و هم برای آن مانع ایجاد کرده است. فناوری اطلاعات از یک سو سهولت ذخیره‌سازی، دسته‌بندی و بازیابی داده‌ها را به میزان زیادی افزایش داده و از دیگر سو، هزینه این فعالیت‌ها را فزونی بخشیده و آنها را به آسانی قابل اندازه‌گیری کرده است.

آنچه اصطلاحاً فناوری اطلاعات (information technology) نامیده شده، مجموعه‌ای از وسایل، تجهیزات، نرم‌افزارها و به طور کلی خدمات و محصولاتی است که بستر اولیه، توزیع و اثر بخشی انواع مختلف اطلاعات است.

ساختارها و روابط سیاسی، در عرصه‌های ملی و بین‌المللی در رابطه با استقرار صور نوین اشاعه اطلاعات در آستانه تحولاتی قرار گرفته‌اند که مورد توجه جامعه‌شناسان است.

گسترش صور نوین اطلاعات و مبادله پیام‌ها الزاماً دارای آثاری بر حیات دموکراتیک نیز هست. این تأثیرات حالتی مکانیکی ندارند و برخی از عوارض آن می‌تواند منفی تلقی شود. با این حال جالب است که افراد ساکن در کشورها، حتی قبل از دولت‌ها، به انفورماتیک به خصوص اینترنت حساس می‌شوند و از آن به عنوان ابزاری برای بحث، زندگی جمعی و حتی مبارزه به خاطر آزادی

اینترنت عملاً به پژوهشگران کمک می‌کند که بتوانند با سازمان‌ها، گروه‌ها، و یا افراد رابطه برقرار کنند، هم از تجربیات دیگران بهره‌مند شوند و هم اطلاعات خود را در اختیار آنها قرار دهند و آن چنان که که ورود از درب‌های معمولی به حریم خصوصی افراد با مشکلات خاص همراه است، در اینترنت این مرزها در مقیاس زیادی فرو می‌ریزد

استفاده می‌کنند. در درون انجمن‌ها و بدون تردید در فرایند گسترش جمعی تصمیم‌گیری‌ها، حضور و نقش اینترنت بیش از پیش محسوس بوده است.

برقراری گفت‌وگوهای میان افراد، کار مشترک روی خط، و انتشار خیلی سریع گزارش‌های گردهمایی‌ها، همه صورت تازه‌ای از «دموکراسی تدریجی» را به وجود آورده است که در آن فاصله جغرافیایی و حتی زمان میان شهروندان و یا اعضا و نماینده‌های آنها تقلیل می‌یابد.

درخواست فرایند برای شفافیت که از سوی شهروندان در رابطه با انواع مختلف سازمان‌هایی که با آنها در رابطه هستند عنوان می‌شود، امروزه در پرتو فناوری اطلاعات پاسخ‌های نوینی پیدا کرده است. رقیمی دیجیتال شدن اطلاعات، متون حقوقی، گزارش‌های جلسات بحث، مطالعات و مباحث نظری تصمیم‌گیری‌ها همه سبب گشته است که دسترسی همگان به اطلاعات بیشتر باشد و در بسیاری موارد موضوع میزان و شفافیت مطرح شود. به وجود آمدن سایت‌های اینترنتی در سطح جهان عمومیت یافته است. این سایت‌ها به مردم امکان می‌دهند که درباره حقوق و وظایف خود اطلاعات بیشتری به دست آورند، در اغلب کشورهای صنعتی امروزه تقریباً همه قوانین جاری در کشور در سایت‌های خاص موجود است و همگان می‌توانند از آن استفاده کنند (فیدر، ۱۳۸۰: ۶۲-۶۵)

در کشورهای پیشرفته صنعتی به ویژه اروپای غربی گسترش تکنولوژی ارتباطی از ابزارهای تسهیل مشارکت شهروندی در امور جاری تلقی شده است. در این کشورها شهرهای نوین را گاهی شهرهای الکترونیک نامیده‌اند. این نوع شهرها معمولاً از سیستم اطلاع‌رسانی اقتصادی (بورس، قیمت‌ها و ...) بهره‌مند هستند و اطلاعات متنوعی در حوزه‌های فرهنگ، گذران اوقات فراغت، گردشگری، محیط زیست، و اطلاعات عمومی در اختیار همگان قرار می‌دهند.

پیش‌بینی کارشناسان این است که دسترسی گسترده شهروندان به اطلاعات، نگرش‌های عمیق‌تر و منطقی‌تر به مسائل زندگی جاری شهری را فراهم می‌آورد و از انزوای اجتماعی می‌کاهد. از سوی دیگر برخورداری از فناوری چند رسانه‌ای به کار گرفته شده در شبکه‌های اطلاعات شناخت عمومی را مستندتر، شفاف‌تر و دقیق‌تر می‌کند و افق نگاه شهروندان را به زندگی شهری توسعه می‌دهد. گروه از کارشناسان بر این عقیده‌اند که بزرگراه‌های اطلاعاتی وسیله‌ای برای نزدیک‌تر کردن توده مردم و منتخبان آنها محسوب می‌شود.

در سال‌های اخیر گسترش قلمرو ارتباطات مفهوم جامعه جهانی را توسعه داده است. اطلاعات برای گذر از مرزهای ملی نیازی به گذرنامه ندارد. آشکار است که در حال حاضر ما در جامعه‌ای بسیار بازتر از گذشته زندگی می‌کنیم که بخشی از آن به این علت است که دسترسی به اطلاعات برای ما به مراتب از گذشته

بیشتر است. به رغم آنکه عصر جامعه باز فرا رسیده است، نیاز به انتقال محرمانه اطلاعات بسیار حساس مثلاً در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی به «خواص» همچنان مطرح است.

در شرایط کنونی جهان، هیچ دولتی به فناوری اطلاعات بی‌تفاوت نیست؛ اما عملکرد دولت‌ها در نقاط مختلف جهان بسیار متفاوت بوده و هست. در حال حاضر دولت‌های مختلف جهان در سطح کشورهای پیشرفته تا جهان سوم نقش‌های بسیار متنوعی از قبیل برنامه‌ریزی، سرمایه‌گذاری، مشارکت در اجرا، اجرای مستقیم، نظارت، و بالاخره مدیریت را در قلمرو فناوری اطلاعات بر عهده دارند.

جنبه‌های حقوقی جامعه اطلاعاتی

از آنجا که نظام نوین اطلاعاتی دارای ماهیتی جهانی و بدون مرز است و امر ارتباطات «خصوصی» را مطرح می‌کند، برخی از دولت‌ها از این اتفاق احساس نگرانی می‌کنند و آن را فضایی کنترل نشدنی می‌دانند که می‌تواند موجب هرج و مرج شود. در مورد اینترنت هم غالباً گفته‌اند که سازمانی است که هیچ مرکزی آن را اداره نمی‌کند و استفاده‌کننده‌ها در تحول و در نهایت مدیریت آن سهم دارند.

در عصر حاضر رقابت در عرصه اطلاعات بسیار زیاد است، دسترسی آسان به اطلاعات از سوی مؤسسات آمریکایی و اروپایی از یک سو و مصرفی بودن کشورهای جهان سوم از سوی دیگر جریان ارتباطات و اطلاعات را یک سویه کرده است. به طوری که توزیع، انتقال و پردازش اطلاعات با خواست کشورهای پیشرفته به سوی کشورهای جهان سوم است و جریان عمودی جایگزین جریان افقی شده است. ارتباط باید مبادله‌ای مستمر بین طرف‌های برابر باشد، یا دست کم مبادله‌ای باشد میان شرکایی که امکان پاسخگویی متقابل را داشته باشند. در عمل، این کمال مطلوب هرگز حاصل نشده و احتمالاً هیچ‌گاه به طور کامل حاصل نخواهد شد. بسیاری اوقات، جریان اطلاعات به جای حرکت افقی، نه تنها عمودی حرکت می‌کند، بلکه یک جهته است، یعنی از بالا به پایین جریان می‌یابد.

در کشورهایی که دارای سنتی دموکراتیک هستند و به ابتکارات و خوداتکایی داخلی توجه دارند، داشتن چند منبع اطلاعاتی در آن واحد و برقراری جریان‌های افقی، امکان‌پذیر است. این امر به مردم اجازه می‌دهد تا آن‌گونه اطلاعاتی را به دست آورند که برای حل مشکلات و دنبال کردن منافع خاص خود به آن نیازمندند. اما در جوامعی که بر اساس طبقه‌بندی خدشه‌ناپذیر اجتماعی تشکیل شده‌اند، دولت‌ها معمولاً سخت‌هوادار ارتباط به شکل عمودی هستند. نظام‌های اطلاعاتی بسیار متمرکز و شدیداً کنترل شده همراه با جریان‌های بالا به پایین در واقع به نحوی شگفت‌انگیز مناسب جوامعی هستند که مانع انحراف از هنجارند. در این جوامع، بحث آزاد، اگر غیرممکن نباشد، بسیار دشوار است.

اقتصادی یا ایدئولوژیکی به کار رفته است. با اینکه آموزه جریان آزاد، به ویژه در دهه گذشته، برای مقابله با ممانعت روز افزون از انتقاد، وارد عمل شده است، اما باید میان آنان که ذاتاً علیه جریان آزاد هستند و آنان که احساس می‌کنند این جریان به اندازه کافی درست عمل نمی‌کند تمایز قائل شد. همچنین میان کسانی که از جریان آزاد دفاع می‌کنند و هیچ قصد انحصاری کردن اطلاعات را ندارند و آنان که از این جریان تحسین خشک و خالی می‌کنند تا از شدت انتقاد کشورهای در حال توسعه بکاهند اما مصمم به حفظ موقعیت ممتاز خود هستند، باید تمایز مشابهی قائل شد.

جریان اطلاعات برای آنکه واقعاً آزاد باشد، باید دو طرفه باشد. تمرکز خبرگزاری‌ها، تسهیلات مخابراتی، رسانه‌های جمعی، منابع اطلاعاتی و سازنده‌های تجهیزات ارتباطی در شماری از کشورهای پیشرفته، در واقع جلو هر گونه فرصت یک جریان آزاد را میان شرکای فناوری می‌گیرد.

اولین انتقادهای علیه سوء استفاده کشورهای بزرگ سرمایه‌داری غربی از نظریه «جریان آزاد اطلاعات» در سال ۱۹۶۸ در جریان برگزاری سمپوزیوم «وسایل ارتباط جمعی و تفاهم بین‌المللی» از طرف محققان غرب و جهان سوم مطرح شد. در این سمپوزیوم

تأثیر نگران‌کننده دیگری که تشدید جریان اطلاعات در جوامع پیشرفته دارد، پدیده‌ای است به نام «اضافه بار اطلاعاتی». در این حالت، ازدیاد اطلاعات به آهنگی آن چنان تند می‌رسد که شهروند معمولی باید برای جذب آن تلاش بیشتری انجام دهد، و چنانچه نتواند آن را جذب کند، که اغلب نمی‌تواند، یا احساس سرگردانی و بیگانگی می‌کند و یا اینکه به حالت کنش‌پذیری باز می‌گردد. در ابتدا، این لبریزی فراوان اطلاعات بالا به پایین و به دنبال آن ناآگاهی همگانی گذشته، به مثابه گامی بلند به پیش تحسین می‌شد. اما اکنون اذعان می‌شود که آدمی به درون داد بیش از اندازه، یا از دست دادن ابتکار و فقدان مشارکت، پاسخ می‌دهد. در بسیاری از جوامع پیشرفته برای تغییر این وضع، ناآرامی‌ها و هیجانانگیزی به وجود آمده است. از جمله سازمان‌های حمایت از مصرف‌کننده، اصلاح‌گران، مخالفان، تحلیلگران حرفه‌ای ارتباطات و سازمان‌های مدنی، خواستار اشکال جدید جریان اطلاعاتی هستند. این مهم اکنون، در نتیجه پیشرفت‌های اخیر در علم الکترونیک، امکان‌پذیر است. پیشرفت‌هایی که نوید ساختارهای ارتباطی ارزان، قابل انطباق و غیرمتمرکزی را می‌دهند که امکان خواهد داد همگان به نحوی که هرگز در گذشته سابقه نداشته است مشارکت داشته باشند.

مفاهیمی نظیر «آزادی اطلاعات»، «جریان آزاد و متوازن اطلاعات» و «دسترسی آزادانه به رسانه‌ها» همان‌طور که در اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ بیان شده، نتیجه طبیعی حق اولیه آزادی بیان و عقیده فرد است. هرکس حق آزادی عقیده و بیان دارد و بر این اساس، هیچ کس نباید از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی داشته باشد و باید در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن به تمام وسایل ممکن و بدون ملاحظات مرزی آزاد باشد.

حیطه موانع جریان آزاد اطلاعات تقریباً حیطه‌ای وسیع و نامحدود است. شدت این موانع و فراوانی آن از کشوری به کشور دیگر به نحوی چشمگیر تفاوت می‌کند، اما هیچ جامعه‌ای در دنیای امروز نیست که این موانع در آن وجود نداشته باشد. (مک براید، ۱۳۸۰: ۵۱-۵۴)

در پی تصویب قوانین آزادی اطلاعات در آمریکا و سوئد و مناظره آزاد و آگاهانه بعد از آن، سایر کشورها محدودیت‌هایی غیرلازم وضع می‌کنند. اگر چه هر کشور حق دارد از دادن اطلاعات محرمانه که بر امنیت ملی تأثیر می‌گذارد خودداری کند. اما زمانی که قوانین تعمیم پیدا می‌کنند و شامل اطلاعات سیاسی، فنی یا صنعتی و، از همه بدتر، ابراز عقیده می‌شوند امکان سوء استفاده به وجود می‌آورد.

به طور کلی اذعان می‌شود که مفهوم «جریان آزاد» در عمل به سود کسانی بوده است که دارای بزرگ‌ترین منابع ارتباطی هستند، یعنی کشورهای غنی‌تر و سازمان‌های اطلاعاتی بزرگ (بانک‌های داده‌ها، خبرگزاری‌ها، پخش‌کننده‌های فیلم و نظیر آنها). این امر باعث شده که ادعا کنند آموزه (دکترین) جریان آزاد به مثابه ابزاری

جنبه فناوری از مهم‌ترین ابعاد جامعه اطلاعاتی به شمار می‌آید. همگرایی و پیوند رایانه و مخابرات از واقعیات معمولی زندگی در تمامی اجتماعات نوین است.

جریان اطلاعات برای آنکه واقعاً آزاد باشد، باید دو طرفه باشد. تمرکز خبرگزاری‌ها، تسهیلات مخابراتی، رسانه‌های جمعی، منابع اطلاعاتی و سازنده‌های تجهیزات ارتباطی در شماری از کشورهای پیشرفته، در واقع جلو هر گونه فرصت یک جریان آزاد را میان شرکای فناوری می‌گیرد

کردن جریان آزاد اطلاعات وجود نخواهد داشت. چنانچه تفاوت‌های موجود در این زمینه در داخل کشورها و میان کشورها کاهش یابد، خطرکردن‌های توأم با جریان آزاد، متوقف می‌شود. اما این به آن معنا نیست که نباید محدودیت‌های خودسرانه را فوراً از میان برداشت. هیچ گونه توجیهی احتمالی برای اقداماتی که نقض آزادی و دموکراسی است، وجود ندارد.

در حال حاضر عوامل متعدد اقتصادی و فرهنگی در دسترسی نامساوی افراد به اطلاعات متکی به فناوری نوین نقش دارند. هزینه تجهیزات و کاربرد همچنان مهم است و استفاده از اینترنت محتاج پرداخت حق اشتراک و هزینه‌های تلفن است. سن و سطح آموزش نیز از سوی دیگر یکی از عوامل ایجاد فاصله میان انسان‌ها در برخورداری از فناوری اطلاعات است. همچنین سکونت در شهرهای بزرگ و یا نقاط شهری کوچک و روستاها وضع متفاوتی را در برخورداری از فناوری اطلاعات برای افراد فراهم می‌کند. امروزه همگان معتقدند که با کاربرد منطقی و عادلانه فناوری اطلاعات می‌توان جامعه را از انسجام اجتماعی بیشتری بهره‌مند

که با کمک یونسکو و به همت «کمیسیون ملی یونسکو در یوگسلاوی» بر جریان آزاد اطلاعات در شهرهای ثروتمند و پیشرفته غربی و ممالک فقیر و عقب مانده جهان سوم تأکید شد و با تکیه بر فقدان تعادل و یک جهتی بودن اطلاعات پخش شده از سوی خبرگزاری‌های بزرگ جهانی غرب، از ضرورت ایجاد یک «جریان متعادل اطلاعات» در سطح دنیا، سخن به میان آمد.

در شانزدهمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو که در پاییز ۱۹۷۰ در پاریس برگزار شد، برای نخستین بار، تعدادی از دولت‌های عضو این سازمان مهم جهانی به سیاست «جریان آزاد اطلاعات» انتقاد و اعتراض کردند. هم‌زمان با آن الگوی «توسعه بخش ارتباطات» که از طرف غربی‌ها به عنوان یک الگوی واحد و جهانی، برای اعمال در تمام کشورهای جهان سوم عرضه شده بود، با مخالفت سیاست‌های ملی ارتباطی روبه‌رو شد.

گردهمایی‌های علمی دیگری در سال‌های بعد، در طول فعالیت‌های یونسکو و جنبش کشورهای غیرمتعهد برپایه مقابله با فقدان تعادل اطلاعات و نابرابری ارتباطات، از سوی متخصصان و محققان ارتباطی برگزار شد، که در کوشش‌های جهان سوم برای استقرار نظم بین‌المللی نوین اطلاعات و ارتباطات تأثیر عمیق گذاشت. در جامعه اطلاعاتی حاضر که دسترسی به دانش‌ها و آگاهی گسترش روز افزون دارد، بسیاری از پژوهش‌های علمی به کمک انفورماتیک انجام می‌شود.

اینترنت عملاً به پژوهشگران کمک می‌کند که بتوانند با سازمان‌ها، گروه‌ها، و یا افرادی که در حوزه مورد علاقه آنها به مطالعه مشغول هستند رابطه برقرار کنند، هم از تجربیات دیگران بهره‌مند شوند و هم اطلاعات خود را در اختیار آنها قرار دهند. علاوه بر این اجرای طرح‌های مشترک پژوهشی کاملاً امکان پذیر خواهد شد. در حالی که ورود از درب‌های معمولی به حریم خصوصی افراد با مشکلات خاص همراه است و در اینترنت این مرزها در مقیاس زیادی فرو می‌ریزد. عضویت متخصصان رشته‌های مختلف در گروه‌های تخصصی این امکان را فراهم می‌آورد تا آنها از آخرین یافته‌ها و پژوهش‌ها در زمینه رشته خاص خود اطلاعات لازم را کسب کنند. همچنین اطلاعات مربوط به وضعیت راه‌ها، پروازها، اخبار، قیمت کالاها، ارزش سهام بورس، آب و هوا و شرایط جوی و غیره از طریق اینترنت و سایر شبه‌های انفورماتیک دسترسی به آن آسان است. (مک براید، ۱۳۸۰: ۱۱۲-۱۱۴)

جنبه مهم جریان‌های نامتوازن اطلاعات، توزیع نابرابر جغرافیایی بانک‌های داده‌ها و استفاده تقریباً انحصاری از اطلاعات بسیار رایانه‌ای شده است که موجب شده کشورهای در حال رشد از اطلاعات ضروری محروم باشند.

همه مردم در جریان آزاد اطلاعات، سودی فراگیر دارند، و روشن است که شرایط آن را هم باید ایجاد کرد. اگر موجبات نبود توازن‌ها از میان برود، زمینه بسیاری از استدلال‌ها برای محدود

یکی از دستاوردهای مهم در جوامع اطلاعاتی دسترسی به چند رسانه‌ای‌ها (multimedia) است که بیان‌کننده فرآورده یا خدمتی است که در پرتو ترجمه به زبان انفورماتیک یا زبان دیجیتالی داده‌هایی را که معمولاً به شکل جداگانه مورد بهره‌برداری قرار می‌گرفتند (مانند متن، صدا، ویدئو، عکس، تصویر و طرح) با یکدیگر پیوند می‌دهد

زیاد است، حال آنکه هزینه تولید نسخه‌های نهایی به سرعت تقلیل می‌یابد. تجاری شدن اطلاعات نتایج پدیده‌های بر جامعه دارد و نشانی از تغییرات بنیادین است که در نهادهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به وجود آمده است.

کالاهای اطلاعاتی نه تنها فعالیت انسانی را تکمیل می‌کنند و یا گاهی جایگزین آن می‌شوند بلکه همچنین کارکردهای آموزشی، بهداشتی - درمانی، رفتارهای مربوط به فعالیت‌های سیاسی و به طور کلی تمام ارکان اجرایی جامعه را دگرگون می‌کنند. ابعاد مهمی را که در تکوین ارزش کالاهای اطلاعاتی مشارکت دارند می‌توان در پنج دسته تقسیم کرد که عبارتند از موضوع اصلی یا هسته اطلاعاتی، ذخیره‌سازی، پردازش، توزیع و عرضه آن. تجاری شدن اطلاعات مرحله نوینی در خودکار شدن است. از سوی دیگر امکان خرید و فروش مجموعه‌های اطلاعاتی نظم نوینی را در عملکرد سازمان‌های حرفه‌ای به وجود آورده است.

با توجه به رقابت کالاهای اطلاعاتی، برای شاغلان، کارایی و به‌ویژه نگاهداری شغل امری به مراتب دشوارتر از قبل شده است. در جامعه جدیدی که در آن جهانی شدن (globalization) تداوم می‌یابد و رقابت بیش از پیش اوج می‌گیرد، برای کارفرمایان افزایش هزینه‌های کارکنان دفاع‌گرددنی نخواهد بود. در عین حال این احتمال ضعیف است که افزایش تقاضا بتواند فرصت‌های اشتغال را در مقیاس قابل توجهی بالا ببرد، چرا که استفاده بیش از پیش از کالاهای اطلاعاتی رابطه میان نیاز به نیروهای انسانی و افزایش حجم تولید را تضعیف خواهد کرد. گاه در عصر ما پیش از آنکه مسئله به دسترسی اطلاعات مربوط باشد با اظهار به «اطلاعات زدگی» همراه است. این بدان جهت است که امروزه

ساخت، چرا که با گسترش دسترسی به اطلاعات، فرهنگ و دانش، این فناوری می‌تواند در کاهش نابرابری‌های اجتماعی مشارکت داشته باشد. با تسهیل توزیع اطلاعات میان مؤسسات اقتصادی، توسعه صور گوناگون کار از راه دور، و یا ارائه خدمات عمومی و هم فروش از طریق سیستم انفورماتیک می‌توان افراد ساکن در مناطق دور افتاده و محروم از توزیع عادلانه کالاها و خدمات از امکانات بیشتری برخوردار نمود. کاهش هزینه تلفن از راه دور و دسترسی آسان‌تر به اطلاعات از عواملی هستند که می‌توانند به توسعه کشورهای جهان سوم کمک کنند.

در بحث نوین «اقتصاد اطلاعات»، واژه اطلاعات در گسترده‌ترین و در عین حال تخصصی‌ترین شکل خود مورد استفاده قرار می‌گیرد و آن عبارت است از هر چیزی که بتواند رقمی (دیجیتالی) شود و در قالب مجموعه‌هایی از صفر و یک کدبندی شود. نتایج مسابقات فوتبال، کتاب‌ها، بانک‌های اطلاعاتی، مجلات، فیلم‌ها، موزیک، نرخ سهام در بورس، و بالاخره صفحات وب، همه کالاهای اطلاعاتی به حساب می‌آیند. کارشناسان اطلاعات همگی به این نکته عقیده دارند که مصرف‌کننده‌های مختلف به یک پدیده اطلاعاتی ارزش‌های بسیار متفاوتی می‌دهند. همانند تمامی کالاها، تولید اطلاعات نیز گران است. اما هزینه‌های یک مؤسسه متخصص در اطلاعات دارای ماهیتی خاص است و به طور کلی ماهیت رقابت را در بازارهای کالاهای اطلاعاتی نشان می‌دهد. هر چند که تولید اطلاعات پرهزینه است، اما باز تولید آن کم هزینه است. به زبان اقتصادی مفهوم این واقعیت آن است که تولید یک کالای اطلاعاتی دارای هزینه‌های ثابت بالا، اما هزینه نهایی پایین است. هزینه تولید اولین نسخه غالباً بسیار

یکی از قابلیت‌های اساسی عرضه‌کننده‌های اطلاعات، قدرت آنها در تمرکز بخشیدن، فیلترگذاری، و بالاخره انتقال اطلاعاتی است که می‌تواند برای مصرف‌کننده‌های مهم باشد.

یکی از ابزارهای مهم اطلاعاتی، اینترنت است که به تولیدکننده‌ها این امکان را می‌دهد که از یک استراتژی تبلیغاتی عموم‌گرا، به سوی یک بازاریابی تبلیغاتی هدفمند حرکت کنند. اطلاعاتی که معمولاً توسط مراکز بزرگ اطلاعاتی (سایت‌های مهم) گردآوری می‌شوند کاربردهای فراوانی دارند، از جمله آنکه آنها به پایگاه‌های اطلاعاتی بسیار گسترده‌ای در زمینه عادات مصرف و وضعیت جمعیت شناختی افراد دسترسی دارند. به عنوان مثال برخی سایت‌ها با ارائه خدمات نشانی الکترونیک مجانی این امکان را فراهم می‌آورند تا افراد بتوانند به پرسش‌نامه خاصی که حاوی مشخصات فردی (اجتماعی - جمعیتی) و زمینه‌های مورد علاقه آنان است پاسخ دهند این نوع بازاریابی هدفمند هم برای مصرف‌کننده‌ها سودآور است و هم برای آگهی‌دهنده‌ها. زیرا آگهی‌دهنده‌ها می‌توانند بازار خاص و معینی را که مورد نظرشان است هدف قرار دهند و مصرف‌کننده‌ها می‌توانند توجه خود را به پیام‌هایی محدود کنند که برای آنها جالب است. (مایکل و. هیل، ۱۳۸۰: ۸۰-۸۴)

توسعه شبکه‌های ارتباطی، روش‌های فروش، تولید محصولات و مدیریت امور عرضه‌کننده‌ها کالاها، واسطه‌مورد نیاز در فرایند تولید و مشتریان را دگرگون کرده است. در یک مطالعه روشمند می‌توان اقتصاد شبکه را از نظر حضور بازارهای الکترونیک در صحنه تجارت، ویژگی‌های اقتصاد شبکه، مشاغل نوین مرتبط با جست‌وجو و تولید اطلاعات، شیوه تولید در اقتصاد شبکه مورد مطالعه قرار داد؛ در بخش اشتغال توسعه شبکه اینترنت ترکیب شغلی موجود در خیلی از مراکز تجاری، پژوهشی و خدماتی و ... را تغییر داده است. به عنوان مثال کتابداران شاغل در کتابخانه‌ها و یا کارشناسان مدارک و اسناد، باید در آینده به عرضه اطلاعات الکترونیک و یا تولید این اطلاعات بپردازند.

در اکثر کشورهای صنعتی و عملاً در مقیاس جهانی، فناوری اطلاعات عملاً در خدمت جوینده‌های کار قرار گرفته است. مؤسسات متعدد کاریابی، شرح حال و ویژگی جوینده کار را در بانک‌های اطلاعاتی خاص قرار می‌دهند و این اطلاعات موجود در سایت‌ها بسیار مفید واقع می‌شود. از نیمه دوم سال ۱۹۹۰ به بعد تدریجاً مشاغل مربوط به تولید اطلاعات و دانش به نحو نوینی رو به توسعه گذاشتند. از جمله به مشاغل مرتبط با ارتباطات، مدارک و اسناد و پردازش اطلاعات و آموزش انفورماتیک می‌توان اشاره نمود.

امروزه با اتکا به دانش و فناوری‌های اطلاعاتی، خرید و فروش کالاها برای شهروندان بسیار آسان شده است و آنها می‌توانند به کمک کارت‌های اعتباری و کیف پول الکترونیک و کیف پول مجازی در وقت و هزینه خود صرفه جویی کنند. با آنکه فناوری

اطلاعات سرعت دسترسی به آن را فراهم ساخته، ولی از نظر حقوقی مشکلات فراوانی برای شهروندان ایجاد می‌کند. از جمله آنکه اطلاعات محرمانه و شخصی افراد ممکن است مورد سوءاستفاده برخی افراد یا مؤسسات قرار گیرد، اطلاعاتی از قبیل میزان حساب بانکی و اطلاعات مربوط به دارنده کارت‌های اعتباری افراد و مسائل خصوصی آنها که امنیت شغلی و اقتصادی فرد را با خطر جدی رو به رو می‌سازد.

در طول دهه گذشته قوانین، مقررات، و بخش‌نامه‌های متعددی در سطح کشورهای مختلف و به ویژه کشورهای پیشرفته صنعتی در زمینه کاربردها، محتوا، و عملکرد اینترنت به مرحله تصویب و اجرا در آمده است. اما آنچه که مشکلات حقوقی را بیشتر می‌کند فقدان وابستگی مکانی اینترنت است و در نظر گرفتن این واقعیت که تولید، فروش، مصرف، برنامه‌ریزی و نظارت بر آن هر کدام می‌تواند در کشور یا کشورهای خاصی که تابع رژیم‌های گوناگونی هستند عملی شود. دشواری و پیچیدگی ناشی از تضادهای حقوقی ملی، راه حل‌های خاص با قواعد ناشی از برنامه‌ریزی و عملکرد مؤسساتی دارد که این راه‌حل‌ها به گونه‌ای بین‌المللی عمل می‌کنند و در عین حال در شرایط مکانی خاص استقرار حقوقی دارند.

اینکه چه نظارتی بر محتوای جاری در اینترنت است همواره بحث‌ها و موضع‌گیری‌های متفاوتی را در سراسر جهان به وجود آورده است. در حقیقت در فراسوی ضوابط ساده قانونی محدودکننده، بحث آزادی‌های عمومی مطرح می‌شود که بر اساس آن با هر نوع جهت‌گیری و قانونمند شدن بیان آزاد مخالفت می‌شود و این بحث مطرح می‌شود که با بازگذاشتن شبکه‌های انفورماتیک باید تنظیم خود به خودی و بدون دخالت مجال بروز پیدا کند. در این بحث‌ها گاهی دو موضوع متفاوت حق تأمین و ایمنی با حق آزادی و بیان و ارتباط مخلوط می‌شود. در رابطه با محتوایی که در اینترنت جریان دارد عمده‌ترین رفتارهایی که از نظر جزایی معمولاً در کشورهای صنعتی قابل تعقیب هستند تخلفات مطبوعاتی و تجاوز به مقررات مربوط به صیانت از کودکان و یا به طور دقیق افراد صغیر است.

فرهنگ‌ها، اقتصادها، و سیاست از طریق مبادلات سریع اطلاعات، اندیشه‌ها و تصمیم‌گیری‌های گروه‌های بزرگ سیاسی - اقتصادی جهانی، جهان را طی می‌کنند و به همه جا سرایت می‌کنند. ظهور تلفن همراه (موبایل)، تلویزیون ماهواره‌ای و اینترنت به این معنی است که ارتباط از یک نقطه دنیا به نقطه دیگر دنیا به گونه‌ای مجازی حالت هم‌زمان دارد. اقتدار دولت‌ها به طور منفرد و نهادهای اجتماعی سنتی نیز به نظر می‌رسد در مقابل مرزهای مسلط جهانی مورد تهدید یا نفی قرار گیرد. حتی ارزش پول‌هایی که در جیب افراد است تحت تأثیر نوسانات مالی بازارهای جهانی قرار دارد. (ویستر، ۱۳۸۴: ۶۰-۶۴)

با توجه به اینکه جهانی شدن به معنی برقراری پیوندها و

ایجاد روحیه انتقادی در آنها می‌شود، یا ممکن است زیان‌های اخلاقی بر دولت یا شهروندان وارد آورد، از خود در برابر شهروندان دفاع کند توافق جمعی وجود ندارد. انقلاب اطلاعاتی و ارتباطی پایان قرن بیستم، این مسائل دیرپا را بیشتر تشدید نموده و دوباره مورد تأکید قرار داده است.

در حال حاضر، دولت بیش از پیش، به رقیبی در بازار اطلاعات بدل شده است. بازاری که در آن دولت تنها یکی از چندین مؤسسات قدرتمندی است که تلاش می‌کند تا بر بازار و مشتریان نظارت داشته باشد. همچنین دولت می‌کوشد تا اطلاعات را گردآوری کرده و بر اساس قوانین خود دوباره ذخیره و بهره‌برداری کند. توازن بین التزام دولت در زمینه فراهم آوری اطلاعات و وظیفه آن در محافظت از خود از طریق پنهان کاری، در کشورهای مختلف به اشکال گوناگون اتفاق افتاده است.

همه مردم در جریان آزاد اطلاعات، سودی فراگیر دارند، و روشن است که شرایط آن را هم باید ایجاد کرد. اما این به آن معنا نیست که نباید محدودیت‌های خود سرانه را فوراً از میان برداشت

ارتباطات متقابل میان جوامع است، فرهنگ از بسیاری جهات مستقیم‌ترین، بدیهی‌ترین و قابل رؤیت‌ترین عنصری است که از طریق آن به این پیوندها در زندگی روزمره توجه می‌شود، فرهنگ بدون تردید مهم‌ترین جزء جهانی شدن است چرا که از طریق فرهنگ است که تفاهم مشترک توسعه می‌یابد و از محوری‌ترین پیوندها میان ملت‌ها و مکان‌هاست. در میان فعالیت‌های روزمره مظاهر زیادی وجود دارد که از طریق آنها ویژگی، رفتارها، و کالاهایی که از طریق آنها مفاهیم و ادراکاتی که بیش از پیش جهانی هستند شکل می‌گیرد. در حقیقت صرف نظر از اینکه جهانی شدن از چه طریق حاصل شود، می‌تواند نتیجه‌ای از تفاهم و درک متقابل سمبل‌ها باشد و از آن نیروی فرهنگ را می‌توان نتیجه گرفت.

یکی از دستاوردهای مهم در جوامع اطلاعاتی دسترسی به چند رسانه‌ای‌ها (multimedia) است که بیان‌کننده فرآورده یا خدمتی است که در پرتو ترجمه به زبان انفورماتیک (یا زبان دیجیتال) داده‌هایی را که معمولاً به شکل جداگانه مورد بهره‌برداری قرار می‌گرفتند (مانند متن، صدا، ویدئو، عکس، تصویر و طرح) با یکدیگر پیوند می‌دهد.

دیسک‌خوان‌های فشرده، کنترل‌کننده‌های گرافیک، کارت‌های صدا و غیره که با شرایط رایانه‌های شخصی رومیزی و دستی (notebook) هماهنگ گشته از این قبیل است. نشانه‌های دستیابی چند رسانه‌ای‌ها را به کمترین حد از رشد فناوری می‌توان از دو نظر بررسی کرد. از یک سو مسئله رسیدن به یک درآمد اساسی و ثابت مطرح است و از سوی دیگر تقاضای شدید اجتماعی به قانونمند شدن آن است. امروزه آموزش از راه دور، آموزش رایانه‌ای، پست الکترونیک و مطبوعات الکترونیک تأثیرات عمیقی بر جامعه اطلاعاتی نهاده است.

وضع قوانین توسط دولت‌ها به منزله قانون محافظت از داده‌ها و هم قانون آزادی اطلاعات برای شهروندان مطرح است. این قوانین، هر دو، بدین منظور طراحی شده‌اند که اطمینان حاصل شود شهروندان، با حفظ حقوق شخصی آنان، آگاهی کامل از مسائل دارند که حق دارند درباره آنها اطلاعاتی به دست آورند. مشکل اصلی در تعریف محدودیت‌های قلمرو عمومی و خصوصی یا شخصی است. این امر، موضوعی است که اغلب در دفاع از «منافع عمومی» در برابر نقض قانون «محرمانگی» و «امنیت دولت» مطرح می‌شود.

این مسائل در نظام‌های مردم‌سالار همواره از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. همچنین دولت در برابر شهروندان خود نقش محافظتی هم دارد. نوعی توافق عمومی وجود دارد مبنی بر اینکه این محافظت، حفاظت از خود دولت در برابر دشمنان خارجی را شامل می‌شود، همچنین به طور قطع این محافظت باید بر سیاست‌های دولت در راستای تأمین و اقتضای اطلاعات تأثیرگذار باشد. درباره محدودیه‌ای که در آن دولت - دولت منتخب - حق دارد از طریق محروم کردن شهروندان از اطلاعاتی که احتمالاً باعث

به هر حال در همه دولت‌ها حتی در بارزترین نظام‌های مردم سالار درباره چگونگی تعیین حد و مرزهای بین قلمروهای خصوصی و عمومی اطلاعات دولتی، تفاوت آشکاری به چشم می‌خورد. همچنین، بین تعریف دولت به عنوان فراهم‌کننده اطلاعات واقعی و دولت به عنوان یک مبلغ تفاوت وجود دارد. ارتقای کشور، بخش ضروری از عملکرد هر دولت است. در بسیاری از کشورها، مؤسسات و بنگاه‌ها، به وجود آمده‌اند که مسئولیت ویژه‌ای در اجرای این مهم دارند. برخی از این بنگاه‌ها، آشکارا تبلیغی هستند، در حالی که سایر بنگاه‌ها بر توسعه ارتباطات فرهنگی و آموزشی با سایر کشورها تأکید دارند. در دولت‌های خودکامه، تنها هدف بنگاه‌های اطلاع‌رسانی دولتی، اشاعه اطلاعاتی است که دولت را در بهترین وضعیت به تصویر می‌کشد.

تبلیغ در اشکال مختلف یکی از ابزارهای دولت در بدو تأسیس دولت‌ها بوده است، اما تکامل و توسعه نظام‌های ارتباطی کارآمد به طور چشمگیری استفاده از آنها را تسهیل نموده و سودمندی و اثربخشی آن را افزایش داده است. به هر حال در قرن بیستم شاهد فتح تبلیغات بوده‌ایم، دولت‌های خودکامه چپ و راست و دولت‌های مردم سالار و مخالفان آنها توازن‌ها بالقوه رسانه‌های جمعی نوین را کشف کردند. به طوری که لنین از سینما به عنوان مهم‌ترین ابزاری یاد کرد که از آن طریق «اطلاعات» به مردم اتحاد شوروی تازه تأسیس می‌رسد. در آلمان، پس از سال ۱۹۳۳، نازی‌ها به همان شیوه بهره‌برداری کردند. (اسلوین، ۱۳۸۰: ۴۸-۵۰) فناوری جدید، در حوزه شبکه‌های رایانه‌ای توانایی بالقوه زیادی را برای انتقال اطلاعات دولتی و تجاری موجود و نظام ارتباطی فراهم می‌آورد. شبکه‌های دانشگاهی که در سراسر جهان صنعتی توسعه یافته‌اند هم اکنون به اینترنت پیوند خورده‌اند و به گونه‌ای عمل می‌کنند که واقعاً کنترل کردنی نیست و معمولاً به طیف گسترده‌ای از اطلاعات دسترسی دارند و وجهی دریافت نمی‌کنند. بی‌نظمی موجود در اینترنت که گویای توسعه سریع آن است و ریشه در فقدان برنامه‌ریزی برای آن دارد، به هر کسی که به شبکه دسترسی دارد اجازه می‌دهد تا به جست‌وجوی اطلاعات بپردازد و در هزاران بحثی که اتفاق می‌افتد، شرکت نماید و به پایگاه‌های اطلاعاتی و موارد مشابه دسترسی عام داشته باشد.

شبکه‌ها به کاوشگران اطلاعات اجازه می‌دهند تا شخصاً و مستقیماً اطلاعات مورد نیاز خود را جست‌وجو کنند و به فراهم‌کننده‌های اطلاعات نیز اجازه می‌دهند که چنین اطلاعاتی را بدون هیچ نظارت و ویرایشی، سیاسی و تجاری دسترس پذیر نمایند. یکی از علایم دموکراسی این است که مطبوعات و خبرگزاری‌ها در نظارت دولت قرار ندارند گرچه دامنه آزادی آنها از کشوری به کشور دیگری متفاوت است.

از سوی دیگر، در برخی از کشورهای اروپای غربی، تاکنون دولت در حال تجربه نظارت بر برنامه‌های تولیدی سازمان‌های خبری دولتی در رادیو و تلویزیون است. جهانی شدن تلویزیون از

طریق انتقال ماهواره‌ای، توانایی دولت در کنترل برنامه‌های دریافتی را کاهش می‌دهد، حتی در جایی که دریافت امواج غیرقانونی است عملاً قدرت کامل محتوای تلویزیون ماهواره‌ای در اختیار صاحبان و کارکنان خبرگزاری‌ها قرار دارد.

توسعه بزرگراه‌های اطلاعاتی، ضرورتاً ایجاد رژیم قانونمند شبیه به شبکه‌های ارتباطی راه دور را ایجاب می‌کند. این قانونمندی، در عین شفافیت، ممکن است سخت‌گیرانه باشد ولی به آرامی نوعی کنترل را تحمیل خواهد کرد. گسترش رابطه پیچیده بین اطلاعات، دولت و شهروندان ادامه خواهد یافت. همان طور که اتفاق افتاده است، نقش میانجی‌گری تغییر خواهد کرد. زیرا اندازه سازمان‌ها همواره در حال تغییر است و پیچیدگی نظام‌ها و منابع اطلاعاتی بیانگر این نکته است که کاوشگران اطلاعات به کمک نیاز دارند. برخی از این نیازها از داخل خود نظام مطرح می‌شوند اما هنوز به دروازه‌بانان و راهنماها نیاز است که بتوانند به افراد برای دسترسی به انباره‌های عظیم اطلاعاتی که در اختیار دارند کمک کنند. (فارستر، ۱۳۷۱: ۱۲۵-۱۲۷)

دولت‌ها درگیر در گردآوری و اشاعه اطلاعات هستند. از یک سو، مسئله محرمانه بودن اطلاعات و از سوی دیگر مسئله اشاعه اطلاعات مطرح است، که این دو موانع و الزاماتی هستند که از نظر قانونی بر دولت تحمیل می‌شوند. توانایی منحصر به فرد دولت در جمع‌آوری اطلاعات در سطح ملی و دسترس‌پذیر نمودن آن در سطح ملی و بین‌المللی، دولت را به کارگزار برجسته‌ای در بازار اطلاعات تبدیل نموده است. دولت‌ها مراکز وی بی بزرگ و پیچیده در اختیار دارند. و مستقیم یا غیرمستقیم بانیان اصلی کتابخانه‌های عمومی، آموزشگاهی و دانشگاهی هستند. آنها همچنین از حجم بسیار بالای داده‌های اشخاص محافظت می‌کنند و حافظ اطلاعاتی هستند که اگر در دسترس عموم قرار گیرد بالقوه منافع ملی را به خطر می‌اندازد. تضادهای ذاتی در این نقش‌های متنوع و فراوان به وضوح آشکار است و این تضادها، بالقوه می‌توانند بین یک بخش دولت و بخش دیگر آن کشمکش و درگیری ایجاد کنند، نکته مهم آن است که این تضادها می‌توانند باعث نزاع بین دولت مردان و مردم شوند.

در یک جامعه باز، ارتباط بین دولت و رسانه‌ها هرگز نمی‌تواند ارتباط ساده و راحتی باشد، اگر چه در حقیقت هم نباید این ارتباط به راحتی امکان‌پذیر باشد. از طرف دیگر دولت‌ها نقش نظارتی دارند، یعنی به دنبال آن هستند تا اطمینان حاصل کنند که آیا این رسانه‌ها و فراهم‌آورنده‌های نظام ارتباطات از راه دور به شیوه‌ای فعالیت می‌کنند که نه تنها مانع سواوری نمی‌شوند بلکه فعالیت آنان در جهت منافع عمومی است.

تحقق توسعه اقتصادی در کانون تصمیم‌گیری‌های ملی همه کشورها، اعم از صنعتی و... در حال توسعه قرار دارد. اکنون در بیشتر کشورهای غربی، وظیفه دولتی بیش از پیش به تعیین اهداف جمعی مثل نرخ تورم، تأمین پول، سطوح بیکاری مربوط می‌شود

می‌آید اما به منظور ایجاد زیر ساختی جامع برای فعالیت این صنایع استفاده همه جانبه از فناوری اطلاعات ضروری است. موفقیت نسبی نظام‌های اقتصادی برخوردار از اطلاعات و ضعف نسبی نظام‌هایی اقتصادی که، در مقایسه، دارای فقر اطلاعاتی هستند به خودی خود بحثی است که به اهمیت اطلاعات ارتباط می‌یابد.

و در کشورهای در حال توسعه فرایند برنامه‌ریزی در قالب طرح ملی و معمولاً بر اساس برنامه‌ای پنج ساله ارائه می‌شود. در قالب چنین برنامه‌ای است که منابع محدود موجود در کشور به سوی اهدافی راهبردی هدایت می‌شوند که به عنوان اولویت‌های ملی در نظر گرفته شده‌اند.

محورهای مهم جامعه اطلاعاتی، بزرگراه‌های اطلاعاتی هستند. این بزرگراه‌ها که اینترنت یکی از نمونه‌های مهم در حال تکوین آن است، از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فضای تازه‌ای را برای انسان‌های معاصر ایجاد می‌کنند. این بزرگراه‌ها آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای بشری را تحت تأثیر قرار خواهند داد

امروزه کشورهای تازه صنعتی شده جنوب شرق و شرق آسیا، از بسیاری جهات، با به کارگیری فناوری اطلاعات در امر تجارت و صنعت و استفاده از امکاناتی که این فناوری در زندگی روزمره ارائه می‌دهد، گام‌هایی فراتر از غرب برداشته‌اند. به ویژه ژاپن که بخش تولیدی گسترده‌ای دارد که در آن فناوری اطلاعات، هم به عنوان ابزار و هم به عنوان یک محصول، بخش اصلی آن را تشکیل می‌دهد. در واقع رمز موفقیت اقتصادی این قبیل کشورها در آسیا اطلاعات مدار بودن آنهاست، و می‌توان هر یکی از این کشورها را به عنوان نمونه‌ای از «جامعه اطلاعاتی» مورد بحث قرار داد. به هر حال در جامعه‌ای که فرد برای انجام دادن وظایف خود به اطلاعات مورد نیاز دسترسی دارد، آن جامعه با «غنا اطلاعات» ارتباطی نزدیک دارد، و جامعه‌ای که افراد از داشتن اطلاعات محرومند با «فقر اطلاعات» رو به رو هستند. (رجایی، ۱۳۸۰: ۹۰-۹۲) با اتکا به دانش و فناوری اطلاعات می‌توان در زمینه‌سازی آموزشی، بهداشتی، خدمات، کشاورزی تولید و توزیع کالاها، و سایر زمینه‌های صنعتی، سیاسی، فرهنگی به آگاهی‌های بیشماری دست یافت.

به نظر می‌رسد که بین اطلاعات و توسعه رابطه نزدیکی وجود دارد. مثلاً در اغلب نظام‌های اقتصادی موفق آسیا - ژاپن، سنگاپور و کره اطلاعات علمی و اقتصادی به سهولت و به طور وسیع در اختیار مردم قرار دارد. فناوری اطلاعات در هر سه کشور توسعه یافته در سطح پیشرفته‌ای قرار دارد. این پیشرفت نه تنها مدیریت اتحادیه‌ها و مؤسسات را کارآمدتر کرده، بلکه در فعالیت‌های اقتصادی نیز تغییرات ساختاری چشمگیری ایجاد نموده است. در کشورهای تازه صنعتی شده (نیکس)، منافع جامع‌تری حاصل آمده است چرا که نقش اساسی اطلاعات در این کشورها فقط به استفاده از آن در بخش دولتی و تجاری محدود نشده است.

این اطلاعات در توسعه محصولات جدید، طراحی دوباره محصولات موجود و ایجاد نظام‌های نوین برای تولید و توزیع کالاها نقش حیاتی داشته‌اند. نظام‌های اطلاعاتی همچنین بخش‌های خدماتی مهمی مثل بانکداری، بیمه، حمل و نقل و رسانه‌ها را حمایت می‌کنند. اگر چه دسترسی به اطلاعات علمی و فنی، بنیانی ضروری برای توسعه صنایع، «علم پایه» به حساب

در دنیای امروز، فناوری اطلاعاتی و ارتباطی روز به روز پیشرفته‌تر می‌شوند. مثلاً دیسک فشرده نوری توانسته است عنصر مخابرات را از فناوری اطلاعات حذف نماید. این ویژگی در جوامع در حال توسعه اهمیت زیادی دارد چرا که زیرساخت‌های مخابراتی این کشورها ضعیف است و فناوری انتقال داده‌های رقومی وجود ندارد. تلفن همراه هم به زودی، از ظرفیتی برخوردار خواهد شد که دسترسی به گستره جامعی از خدمات و اطلاعات شبکه‌ای را در اختیار قرار خواهد داد.

بی‌تردید هنوز فضا برای توسعه و اصلاح بیشتر وجود خواهد داشت که کمترین آنها افزایش کیفیت نمایش و سرعت دسترسی خواهد بود. البته این خطر وجود دارد که بسیاری از ابزارهای سنتی دسترسی به شکل چاپ کاغذی است که هنوز معمول‌ترین رسانه اشاعه اطلاعات به حساب می‌آید. به خاطر همین است که یک صنعت نشر سازمان یافته و حرفه‌ای، یک مؤسسه کارآمد تجارت کتاب، و کتابخانه‌های خوش مدیریت و با مجموعه‌های مناسب، هنوز هم به عنوان عناصر مهمی در زیرساخت اطلاعاتی هر ملتی به شمار می‌آیند و نظام رسمی آموزش کشورها را پایه ریزی می‌کنند.

برای فعالیت‌های توسعه‌ای باید همه انواع اطلاعاتی را زنده نگه داشت و زیرساخت‌های لازم را برای توسعه رسانه‌های چاپی و خبرگزاری‌ها فراهم کرد، زیرا فقط با داشتن نظام‌های اطلاعاتی مبتنی بر رایانه نمی‌توان به اطلاعات دست یافت. در کشورهای صنعتی، هرگز چنین نظام‌هایی در سهولت دسترسی به اطلاعات نقش مهمی بر عهده ندارند و دانشمندان، مدیران، تصمیم‌گیران، خبرگزاری‌ها، به ویژه تلویزیون و نه رایانه‌ها، مهم‌ترین رسانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی محسوب می‌شوند.

وقتی به شکاف موجود در بین کشورهای شمال و جنوب توجه شود، چرخه فقر اطلاعاتی و پیامدهای آن بیشتر آشکار می‌شود. قبل از سال ۱۹۸۹ در کشورهای اروپای شرقی شکل بسیار متفاوتی از فقر اطلاعاتی وجود داشت و حکومت‌های خودکامه‌ای که تا اواخر دهه ۱۹۸۰ بر آن مناطق مسلط بودند این نوع فقر اطلاعاتی را عمده‌اً به وجود آورده بودند. بخش‌هایی از این زیر ساخت به خوبی توسعه یافته بود، اما سایر جنبه‌ها پیشرفتی نداشتند یا حتی مانع از ایجاد آن می‌شدند. مثلاً تلویزیون به جای اینکه رسانه‌ای اطلاعاتی باشد صرفاً رسانه‌ای تبلیغی و سرگرم‌کننده بود. این فقر نوعی فقر اطلاعاتی بود که عمده‌اً از طرف دولت تحمیل می‌شد. زیرا دولت احساس می‌کرد که سهولت دسترسی شهروندان به نظام‌های اطلاعاتی و ارتباطی، خطراتی را برای آن به وجود خواهد آورد.

از سال ۱۹۸۹ به بعد و برای جبران برخی از این کمبودها، نیرو هزینه زیادی اختصاص یافت. نظام‌های جدید مخابراتی و استفاده فراوان از فناوری اطلاعات در صدر اولویت‌های بیشتر دولت‌های اروپای شرقی و کشورهای غربی و بنگاه‌هایی قرار گرفت که

تلاش‌های آنها را حمایت می‌کردند. تلویزیون ماهواره‌ای و به تبع آن طیف وسیع از اطلاعات و ابزارهای سرگرم‌کننده شبکه جهانی وب و اینترنت این خلأ را پوشاندند. (رابرتسون ۱۳۸۰: ۶۷-۶۹) اساساً دولت به چهار روش می‌تواند بین مالک اطلاعات و جست‌وجوگر اطلاعات مداخله کند. اول، دولت می‌تواند از اطلاعات به عنوان بخشی از اموالی که در آن حقوقی قانونی مالک به وضوح رعایت شده است محافظت نماید. این عملکرد قانون حق مؤلف است و افزایش چنین محافظتی از نظر حقوقدانان به عنوان «حقوق همجواری» یا به طور عام تر به «حق مالکیت معنوی» معروف است.

دوم، دولت می‌تواند از استفاده غیرمجاز از اطلاعاتی که به شکلی قانونی گردآوری شده جلوگیری نماید. این وظیفه با هدف افزایش توان قانون در خصوص محافظت از داده‌ها خصوصاً داده‌های شخصی و امور مالی افراد انجام می‌شود.

سوم، دولت می‌تواند حق دسترسی به مقولات خاصی از اطلاعات مورد علاقه یا منافع ناشی از اطلاعات برای شهروندان را تضمین کند. آزادی در قانونگذاری اطلاعات به شیوه‌های مختلفی اعمال می‌شود. در ابتدا معمولاً امکان دسترسی عموم مردم به اطلاعات عمومی مهم فراهم می‌آید. همچنین این اطمینان به وجود می‌آید که افراد می‌توانند از داده‌های شخصی خود آگاهی داشته و تا حدودی بر آنها نظارت داشته باشند.

چهارم، دولت می‌تواند مانع اشاعه اطلاعات شود. این مورد ممکن است به دلایل امنیتی، اخلاقی یا اقتضای سیاسی اعمال شود و می‌تواند آشکار یا پنهان باشد.

نقش دولت در محافظت از داده‌ها و زندگی شخصی افراد با تکامل رایانه و استفاده فزاینده دولت‌ها، مؤسسات و نظام‌های تجاری با رایانه‌ها ارتباط نزدیک دارد. داده‌های کمی فراوانی برای اهداف کاملاً قانونمند گردآوری می‌شوند. مثلاً در یک کشور صنعتی، بسیاری از بنگاه‌های دولتی درباره ملیت، سن، وضعیت ازدواج، شرایط خانوادگی، درآمد، بهداشت و محل اقامت افراد اطلاعاتی را نگهداری می‌کنند. این داده‌ها ممکن است برای اهدافی مثل سنجش و جمع‌آوری مالیات‌ها، صدور گذرنامه، اطمینان از داشتن حق رأی، تأمین خدمات رفاهی و ثبت وظایف اجباری افراد مثل خدمت در هیئت داوران یا گذراندن دوره اجباری خدمت سربازی گردآوری و ضبط شوند. دولت اطلاعاتی را جمع‌آوری می‌کند که برای اطمینان از انجام شدن وظایف توسط شهروندان و دریافت حقوق در قبال آن مورد نیاز است. بدون این اطلاعات، هیچ دولت نوینی نمی‌تواند وظایف خود را انجام دهد. رایانه‌ها، کارایی‌ها و جامعیت فرایندهای جمع‌آوری، سازماندهی و استفاده از داده‌ها را دگرگون کرده‌اند.

در بخش خصوصی، هیچ پاسخگویی مشهودی وجود ندارد و هنوز حجم اطلاعات جمع‌آوری شده در آنها زیاد است. اطلاعاتی مثل داده‌های مالی، درآمد شخصی، برنامه‌های مسافرتی و

فعالیت‌های فردی از این دست، که حساسیت زیادی دارند، از جمله این اطلاعات هستند. مجموعه‌های عظیمی از این نوع سوابق و اطلاعات به طور تصادفی ایجاد می‌شوند که از کارت‌های اعتباری و بیلان‌ها و صورت‌حساب‌ها و سوابق رایانه‌ای به دست می‌آید. البته بسیاری از این گردآوری اطلاعات مغرضانه نبوده و به نفع استفاده کننده است که از خدمات شرکت بهره می‌گیرد. با این همه، شواهد زیادی سوءاستفاده از نظام تعیین اعتبار وجود دارد. همچنین خطاهای اجتناب‌ناپذیری بروز می‌کند که جداً می‌تواند برای افراد یا حتی نظام تجاری ویرانگر باشد. مدت‌ها پیش از همه‌گیر شدن رایانه‌ها بیشتر این اطلاعات از طریق مؤسسات عمومی و خصوصی جست‌وجو و نگهداری می‌شد. به هر حال دولت باید برای محدود کردن توان بالقوه نامحدود مالکان اطلاعات، روش‌های گردآوری، ذخیره، مبادله و استفاده از اطلاعات، حتی برای بخش‌های تشکیل دهنده، آن را نظام‌مند نماید. در اوایل دهه ۱۹۷۰، برخی از دولت‌های آلمانی قوانین محافظت از داده‌ها را به تصویب رساندند و در همان دهه این مسئله در اتحادیه اروپا، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، کمیسیون جامعه اروپا و یونسکو مطرح بود. (استیگلیتز، ۱۳۸۲: ۵۰-۵۲)

داده‌های شخصی ارزش تجاری زیادی دارند، اطلاعات چه از راه‌های قانونی گردآوری شده باشند و یا خیر برای اشخاص و نظام‌های تجاری با اهمیت هستند. قانون تلاش کرده تا در برابر سوء استفاده از اطلاعات محافظت‌هایی را اعمال نماید، اما غالباً اعمال چنین محافظتی دشوار است. پاداش‌های مالی بالقوه، اساساً ذاتی هستند، در نتیجه، سوءاستفاده از داده‌ها، و حتی سرقت، به یکی از جنبه‌های زشت جامعه اطلاعاتی مبدل شده است.

در زمینه دسترسی به اطلاعات و «حق» شهروندان در خصوص آگاهی دادن دولت به آنها، بحث گسترده‌ای وجود دارد. نقش دولت در اشاعه و ذخیره اطلاعات فقط به نظارت محدود نمی‌شود. یک دولت امروزی، خود، اطلاعات گسترده‌ای تولید می‌کند. شماری از این اطلاعات برای تأمین اهداف دولت و برخی دیگر برای

استفاده عموم مردم تولید می‌شود. پیدایش رایانه‌ها به طور چشمگیری ذخیره چنین اطلاعاتی را افزایش داده و نیز دسترسی آسان‌تر به اطلاعات را فراهم کرده است. دولت‌ها، اطلاعات را از مجراهایی متفاوت گردآوری می‌کنند. یکی از روش‌های متداول در این خصوص، سرشماری است. این اطلاعات داده‌هایی در زمینه‌های مختلف از قبیل شغل، اهداف آموزش، شرایط انبارداری، وابستگی‌های مذهبی، مسائل نژادی و مواردی از این دست را شامل می‌شود. همچنین در همه نظام‌های مردم سالار، فرایندهایی برای ثبت‌نام از رأی‌دهنده‌ها وجود دارد که از طریق آن افرادی را که مجاز به رأی دادن در انتخاباتی خاص هستند مشخص می‌کند که این افراد بر اساس سن، نوع شهروندی و محل اقامت تعریف می‌شوند. در مبارزات انتخاباتی این روش‌ها از بارزترین انواع استفاده از اطلاعات است و سازمان‌های تجاری، شرکت‌های پستی، مبلغان و گروه‌هایی از این دست نیز می‌توانند از آن استفاده نمایند. از این اطلاعات، نتایج و برخی از جزئیات که جنبه عمومی دارند، به طور جامع برای اهدافی عمومی گردآوری می‌شوند. برخی اوقات دولت در ارتباط با شهروندان به اطلاعات شخصی آنها از قبیل میزان درآمدهای شخصی و سازمانی نیاز دارد که با اهداف مالیاتی جمع‌آوری می‌شوند. (ویستر، ۱۳۸۴: ۷۲)

دولت، برای اهداف اجرایی خود، اطلاعاتی درباره افراد جامعه فراهم می‌آورد. در نظام‌های مردم‌سالار، قانون، موارد استفاده از این اطلاعات را به دقت مشخص می‌کند. به طور کلی، اصول فراگیر محافظت از داده‌ها تلویحاً بیان می‌دارد که:

حق نظارت وجود دارد و اطلاعات فقط می‌توانند برای همان اهدافی مورد استفاده قرار گیرند که گردآوری شده‌اند مگر آنکه قبلاً از افرادی که اطلاعات درباره آنهاست اجازه گرفته شده باشد. در عمل، قید و بندها و ممانعت‌های دولتی بسیار کمتر از سختگیری‌هایی است که مالکان پایگاه‌های خصوصی اعمال می‌کنند، به علاوه استفاده‌های نابجا از نظام اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. تقریباً همه اطلاعاتی که دولت گردآوری می‌کند در قالب

ویژگی‌های فرهنگی جامعه اطلاعاتی شامل تحولاتی است که در پرتو فناوری اطلاعات به وقوع پیوسته است، تحولاتی عمیق که در ارزش‌های فرهنگی و آداب و رسوم ملت‌ها و اقوام ایجاد شده است و بازیابی و تشخیص هویت آنها را در عین حال با دشواری‌های تازه‌ای مواجه می‌سازد

دولت‌ها درگیر گردآوری و اشاعه اطلاعات هستند. محرمانه بودن اطلاعات و مسئله اشاعه اطلاعات دو مانع و الزامی هستند که از نظر قانونی بر دولت تحمیل می‌شوند. توانایی منحصر به فرد دولت در جمع‌آوری اطلاعات در سطح ملی و دسترس پذیر نمودن آن در سطح ملی و بین‌المللی، دولت را به کارگزار برجسته‌ای در بازار اطلاعات تبدیل نموده است

آن مقرراتی وضع کرده است. در دنیای فرا صنعتی و پست مدرنیسم و عصر اینترنت که با حجم انبوه عظیم اطلاعاتی مواجه‌ایم شاهد پیشرفت و توسعه جوامع اطلاعاتی هستیم، ارزش اطلاعات و خدمات برای دولت‌ها و مردم مطرح است. امروزه با کمک فناوری‌های ارتباطی، اطلاعات از منزلگاه‌های دور به اقصا نقاط دنیا مخابره و فرستاده می‌شود. استفاده از اطلاعات جدید پزشکی، نجوم، فیزیک، زیست‌شناسی، علوم تغذیه، بهداشت و کشاورزی و غیره رشد آگاهی و دانش جامعه را ارتقا می‌بخشد. ابعاد توسعه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جامعه اطلاعاتی بسیار وسیع است، و پیامدها و دگرگونی‌های زیرساختی و روساختی مورد توجه و بررسی دانشمندان، محققان و مجامع بین‌المللی قرار گرفته است. با به کارگیری قابلیت‌های رایانه و فناوری‌های ارتباطی، برقراری روابط دولت و شهروندان بیش از پیش نزدیک‌تر می‌شود و در چارچوب قوانین، دموکراسی و مشارکت شهروندان در حیات سیاسی و اجتماعی خود در جامعه اطلاعاتی شکوفاتر می‌شود.

منابع:

- اسلوین، جیمز. (۱۳۸۹). **اینترنت و جامعه**. (برگردان عباس گیلوری و علی رادباوه). تهران: کتابدار.
- استیگلیتز، جوزف. (۱۳۸۲). **جهانی‌سازی و مسائل آن**. (برگردان حسن گلریز). تهران: نی.
- رابرتسون، رولاند. (۱۳۸۰). **جهانی‌شدن: تئوری‌های اجتماعی و فرهنگ جهانی**. (برگردان کمال پولادی). تهران: مرکز گفتگوی تمدن.
- رجایی، فرهنگ. (۱۳۸۰). **پدیده جهانی شدن: وضعیت بشری و تمدن اطلاعاتی**. (برگردان عبدالحسین آذرننگ). تهران: آگاه.
- فارستر، تام. (۱۳۷۱). **جامعه تکنولوژی برتر**. (برگردان غلامرضا نصیرزاده و حسن قاسم زاده). تهران: کمال علم.
- فیدر، جان. (۱۳۸۰). **جامعه اطلاعاتی**. (برگردان علی رادباوه و عباس گیلوری). تهران: کتابدار.
- محسنی، منوچهر. (۱۳۸۰). **جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی**. تهران: دیدار.
- مک براید، شن. (۱۳۸۰). **یک جهان، چندین صدا**. (برگردان ایرج پاد). تهران: سروش.
- وبستر، فرانک. (۱۳۸۴). **نظریه‌های جامعه اطلاعاتی**. (برگردان مهدی داوودی). تهران: وزارت امور خارجه.
- وهیل، مایکل. (۱۳۸۰). **تأثیر اطلاعات بر جامعه**. (برگردان محسن نوکاریزی). تهران: چاپار.

پایگاه‌های اطلاعات الکترونیکی ذخیره می‌شود. هیچ نظام رایانه‌ای، از دسترسی غیرقانونی افراد مصون نیست. نگرانی بیشتر از این داده‌ها جمع‌آوری شده زمانی خواهد بود که برای اهدافی امنیتی یا نظارت بر تفکر اشخاص یا سازمان‌ها برای تبیین نوعی تهدید به دولت استفاده شود. بیشتر فعالیت‌های گردآوری اطلاعات توسط دولت از نظر سیاسی و اقتصادی اهمیت زیادی دارند زیرا بر اساس داده‌هایی گردآوری می‌شوند که در تجزیه و تحلیل عملکرد اقتصادی کاربرد دارد. اطلاعات اقتصادی و اجتماعی که دولت یا بنگاه‌های بین‌المللی گردآوری و پردازش می‌کنند اساساً ابزاری برای برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. (فیدر، ۱۳۸۰: ۱۲۱-۱۲۴)

دولت‌ها از این طریق، وظیفه کمک به افراد و سازمان‌ها را برای شناسایی کامل توان بالقوه اقتصادی آنها و افزایش کارایی دولت جامعه عمل می‌پوشانند. این اطلاعات که دولت درباره شهروندان و فعالیت آنها گردآوری و ذخیره می‌کند، از نمودهای محکم و قدرتمند جامعه اطلاعاتی به شمار می‌رود. روش گردآوری و پردازش اطلاعات را قانون مشخص می‌کند.

نتیجه‌گیری

از قرن شانزدهم با اختراع صنعت چاپ مالکیت اطلاعات مورد بحث بوده است و تنها حدود ۳۰۰ سال است که قانون برای